

ברל כצנלסון, שמואל יבנאלי, המשוררת רחל, נח נפתולסקי ורבים אחרים. ואף על-פי שפבר כתב קושניר על אבותיה של תנועת העבודה, נקראים דברי זכרונותיו כחדשים. מעיין החוויות האישיות, היונק ממגעים אישיים וציבוריים בשכבר-הימים, מפנה את מימיו הרעננים כאילו עתה-זה נדלו מן הבאר. הפכים הקטנים של האישים הגדולים, המתוארים על הרקע של תנאי הארץ לפני יובל-שנים, מגוונים את דמויותיהם ומרומ-מים את מעשיהם.

כך הרחיב שמעון קושניר את היריעה וחיבר סיפור על הבן ועל האב ועל הרוח החלוצית, אשר ריחפה על האנשים והמעשים וכיונה אותם לקראת שליחותם הלאומית והחברתית. יודע המחבר להאיר את המעשים הקטנים של האנשים הגדולים ולחשוף אותם, על מסירות-הנפש וההקרבה-העצמית שבהם, לאור הרעיון המרכזי של שיחרור אדם ועם. הפנות הרבה שבזכרונותיו מקרבת רחוקים, מכניסה את הקורא לעולם-האתמול של ה"יישוב" ומציגה לפניו את אנשי "דת-העבודה".

י. פ.

הציונות

משך שנים קוננו המקוננים על היעדרה של היסטוריוגרפיה ארצישראלית כתובה וערוכה על-פי התביעות החמורות והמקפידות של המיתודה ההיסטורית. העפבות היו רבות, ורק בתקופה האחרונה ממש נפרץ הסכר ואנו עדים לא רק לתחיתיה של המאה הי"ט, הרחוקה, הקסומה, הבראשיתית, אלא גם לעיסוק תוכן-והולך בשלביה הראשונים של הציונות ובהיסטוריה הקרובה יותר של ארץ-ישראל, תקופת-שנים שהיא בלי ספק כר פורה ונרחב לדורות של חוקרים. אכן,

טוביה". בנו, אשר נפל בין ל"ה הצעירים, בדרכם לגוש עציון לפני הקמת המדינה. אלא שקורות חייהם של טוביה ושל בית אביו שלובים ואחוזים בהיסטוריה ובגיאור-גריפה של "העליה השנייה", וכל כמה שבקש המחבר ליחד את הדיבור על משפחתו הוא חוזר ומעלה את דמויותיהם של אבות "העליה השנייה", על אורותיהם וצלליהם. והרי זו מעלה גדולה לסיפור שאין קושניר מקטיר קטורת לחבריו ולרבותיו ואין הוא מראה אותם בתפארתם בלבד. באוצר זכור-נותיו נשתמרו גם חולשותיהם האישיות והציבוריות, ויפה נהג המחבר שלא התעלם מהן.

אך עיקרו של הסיפור מוקדש לבנו טוביה, אשר מימי ילדותו נמשך אל הטבע לאהבה אותו, להכירו ולחקור את צפונותיו. אהבתו קדמה לחקירתו, והתעניינותו בחיי הצומח היתה מרובה ביותר. לאחר-מכן בא הענין המחקרי והעיקוב אחר שלבי הצמיחה המרו-בים. בדרך זו הנצו בלפו של יליד ירושלים זה הניצנים הראשונים שעשויים היו להבטיח לו מקום נכבד בין חוקרי הצומח הארצי-ישראלי.

תשומת-לב מרובה הקדיש טוביה לאיריסים. כאשר הביא לגינתו בכפר-ייחזקאל את איריס-הגליל כתב לאביו: "...כשפרח לראשונה כה הפתיעני, כה שבה את לבי, את כולי... שמדי רגע ברגע ממהר אני לראותו ואיני יכול לשבעו. כשמניח אני אותו, נדמה לי שלא ראתיו עוד כלל, ואני ממחר לראותו מחדש. התמוזג בו באיריס זה כל התכונות הנהדרות: אצילות, גוונים נהדרים וצנועים ועדינות אין-חקר... פרחים אלה מביעים ואפשר למצוא בהם ניב וקשר בלתי-אמצעי למקור המקורות של כל נעלה ויפה בטבע..." וכך שימשו הפרחים לטוביה אמצעי של חתירה אל תעלומת-התעלומות, כעין מכשיר חדירה אל כוחות הטבע הכמוסים.

בדרך שהלך טוביה לגלות בה את אָחיו שבטבע הולך אביו, והוא מגלה בכתיבתו את דרך חייו שלו ושל אחיו מרדכי שניר, על רקם תיאורם של תרשישי "העליה השנייה": "אהרן-דוד גורדון, יוסף-חיים ברנר,

* הציונות / מאסף לתולדות התנועה הציונית והישוב היהודי בארץ ישראל; עורך: דניאל קארפי; אוניברסיטת ת"א / הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1971; 349 עמ'.

צבי ואחרים אכן הביאו לתגובות-נגד המזו-הירות מפני הקפיצה ההיסטורית "עד כדי שבירת המפרקת" מחורבן בית שני עד בנין ראשון-לציון. ב"1914, למשל, כתב ח. זיטלובסקי: "אסון גדול יקרה לעמנו... אם יקרעו את העם לשבט יהודי ועברי".

דן גלעדי כתב על המשבר הכלכלי הגדול של "העליה הרביעית"—העירונית זעיר-בורגנית—בשנים 7—1926. זהו מחקר ראשוני על שרשיו הכלכליים והחברתיים של משבר הציונות הראשון, ויש בו פרטים חשובים על מבנה המשק העברי בארץ-ישראל באותה תקופה.

אניטה שפירא כותבת על פרשת הפילוג בגדוד-העבודה, פרשה שנכנסה למיתולוגיה הציונית בעיקר משום סיומה האכזרי לאחר שיבת אלקינד וחבריו לברה"מ והקמת "קומונה" בחצי-האי קרים. לדעתה, "הטרא-גדיה של גודו-העבודה על שם יוסף טרומפלדור היא תופעה מעוגנת בהתפתחות תנועת-הפועלים הציונית-סוציאליסטית בארץ" ומקורה ב"אידיאולוגיה הדואליסטית של הציונות הסוציאליסטית, בארגון תנועת הפועלים בארץ בשנות ה-20, בפרספקטיבות של הבית הלאומי באותה תקופה—כל זאת על רקע הבולשביזם המנצח בבריית-המועצות ועל רקע הציפיות הגדולות שאיפיינו את החלוצים הנלהבים, אנשי העליה השלישית".

מעניין ומרתק במיוחד הוא מחקר של דניאל קרפי, עורך האסופה, על פעילותו הדיפלומטית של וייצמן באיטליה של מוסוליני. מתברר כי וייצמן היה הראשון שחיפש מגעים גם עם השליט הפאשיסטי בעל השאיפות האימפריאליות באגן הים התיכון וכי באחת משיחותיהם הועלתה לראשונה האפשרות של חלוקת א"י לשתי מדינות, לרבות בינאום ירושלים. חשיבותם של הגילויים אינה רק לתולדותיה של הציונות המדינית אלא אף לתולדות גילגוליו של רעיון החלוקה.

שמואל דותן מספר על ראשיתו של קומוניזם לאומי יהודי בארץ-ישראל ותנודותיו בין מדיניות הקומוניסטרן לבין ההכרה הציונית.

כותבי המחקרים על תולדות הציונות וארץ-ישראל בזמן החדש דומים לא מעט לנמלים חרוצות ושקדניות המלקטות ומסדרות את חומר-הגלם שבביל ההיסטוריון המספם ובעל הפרספקטיבה של העתיד. אחדים מן המחקרים המתפרסמים בכרך השני של מאסף "הציונות" ודאי יהפכו מחקרים העומדים ברשות עצמם, ואכן יש לקוות לכך.

נראה כי קירבת הזמן להתרחשות המאורעות הנחקרים מעמידה אמנם קשיים לא מבוטלים, אך מבחינות רבות זוהי "שעה אחרונה" ללקט עדויות וכרונות אישיים ולנער את האבק מעל אספי מסמכים ותעודות המצויות אצלנו לרוב. הקפדה על מיתודה היסטוריה מהימנה מונעת מכותבי המחקרים באסופה גלישה לתחום הפולמוס, האנולוגטיקה, הריטוריקה וכו'. יש לומר זאת לשבחם, כמובן, שהרי לאסופה מטרה מודעת ל"קידום ההוראה של הרעיון הציוני" והמחקר מטופח בכספים של ההסתדרות הציונית העולמית. אך, כאמור, כגון לפנינו מחקרים ראשוניים בסוגם ורציניים, שתכליתם האחת להאיר לראשונה, תוך ניצול חומר-הגלם ההיסטורי הרב, מאורעות שונים בתולדות ארץ-ישראל המודרנית.

האסופה כוללת מספר מאמרים רבי-ענין, כמה מאמרים מעניינים פחות, וכמה פירי-סומים שוליים בהחלט. ביבליוגרפיה של דברי י. טבנקין די לה אם תופיע במספר מתאים של עתקים ותמצא את מקומה בספריות אוניברסיטאיות ואין צורך להכיל לילה באסופה יקרה, שאינה מופיעה בתדירות גדולה. קטעי יומנו של בנציון בנשלום ז"ל, הרקטור הראשון של אוניברסיטת ת"א, הם כאן ציון-זכרון ארוך ומיותר.

יוסף גורני מפרסם פרק נוסף ממחקרו החשוב על "העליה השנייה". הפעם הנושא הוא "יחסה של מפלגת פועלי-ציון בא"י לגולה". גורני מגלה את היחס האמביוואלנטי של מנהיגי המפלגה הציונית-סוציאליסטית כלפי הקיום היהודי בצורה ואת תודעתה הריחוק והורות שהתפתחה בהם כלפי הפזורה, בחלקה כפרי הרעיון הציוני ובחלקה בניגוד לו. ביטויים "כנעניים" מצד בן-גוריון, בן-

הפלשתניאים פתרון של רוב-מיעוט ולא פתרון של "דו-לאומיות".

אך ד"ר הטיס לא כתבה מאניפסט או פאמפלט אלא ספר מדעי ולא דעותיה או רגשותיה הם העומדים למבחן הבקורת, אלא אם כן יש בהם כדי לפגום במהימנותו של המחקר. לפיכך מותר לשאול מה כוונתה כשהיא כותבת כי רעיון ה"דו-לאומיות" שב ומהדהד בחלל האוויר הפוליטי-הרעיוני שלנו לאחר יוני 1967? ככל הידוע לכותב שורות אלו לא הועלה אפילו בדל רעיון בישראל משופעת-הרעיונות שלאחר המלחמה בדבר חלוקת הריבונות בארץ-ישראל שלמה לשניים. חלוקת ריבונות בחוג מדינה אחת—זה פירושה המקורי של "דו-לאומיות", הקובע הסדרים שלטוניים ומינהליים יציבים וקבועים, על-פי חלוקה נתונה מראש של אחוזי הריבונות. אמנם, עלה לדיון רעיון של "דו-לאומיות" המבוססת על חלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות ריבוניות-בתכלית הקשורות אולי זו לזו קשר פדרטיבי כלשהו, אך זוהי "דו-לאומיות" שונה-בתכלית מן ה"דו-לאומיות" שאליה התכוונו אנשי "ברית-שלום" בגילגוליהם השונים. אי-הרלוונטיות של רעיון הדו-לאומיות בעידן הנוכחי של ה"סיכסוך" הארצישראלי אפילו כרעיון חכמני ומקושט היטב במוסר והמאנינות מתברר מכך שדווקא אלה שנמנו בעבר עם תומכיה הגלבהים של דו-לאומיות תוב-עים עכשוו משראל לפנות את השטחים במערב-הירדן לבל תיהפך ישראל חלילה למדינה "דו-לאומית". והפעם כוונתם היא למדינה יהודית שבה מיעוט ערבי גדול עליו תוכל ישראל לכפות הסדר כלשהו של רוב-מיעוט. ה"דו-לאומיות" הפכה היום סיסמת-אזהרה ולא סיסמת-תקווה—וגילגול זה יש בו כדי להעיד על חוסר-הבהירות שליווה את כתבי מנסחיו של הרעיון מתחילתו. המיתודה שבחרה ד"ר הטיס—העיקוב אחר גילגוליו של רעיון ה"דו לאומיות" ברצף היסטורי החופף את תקופת המנדט הבריטי והמעקב אחר התגובה שעורר מצד אישים פוליטיים שונים, רשמיים ובלתי-רשמיים—אף היא מערפלת את המחקר, ולא

המאמר, יחד עם מאמרה של אניטה שפירא, הוא ודאי אבן-יסוד למחקר של תנועות השמאל בארץ-ישראל, העתיד ביום מן הימים להמשיך במה שהתחיל בו מחקרו המושלם של אלקנה מרגלית על "השומר הצעיר".

דו-לאומיות

בפתח מחקרה מציינת ד"ר הטיס כי הנושא בו היא עוסקת נעשה אקטואלי לאחר מלחמת-יוני וכי שוב נפתח דיון בדבר "דו-לאומיות" כפתרון אפשרי לשאלה הארץ-ישראלית. במסקנותיה היא מגלה לקוראים בכנות כי שעה שהחלה לחקור את רעיון ה"דו-לאומיות" האמינה בו אמונה עזה כפתרון מדיני, וגם לאחר שנעשתה ספקנית באשר לאפשרות מימושו בעתיד הנראה-לעין "אין לי כל התנגדות עקרונית לו". אדרבה, נוטה היא לקבל את הפתרון מבחינה רגשית ואינטלקטואלית. מסקנותיה של ד"ר הטיס כוללות תואמות היטב את נושא מחקרה: רעיון שכל-כולו לא היה אלא נסיון יהודי-ציוני לפשר בין עמדות מוסר-יות-אינטלקטואליות שונות של הוגי הרעיון ללא התחשבות מיוחדות במציאות המדינית-החברתית בארץ-ישראל המנדטורית. עמדה כזו, של בנין דגמים מדיניים תיאורטיים, שכל כוונתם להשיג נוחות אינטלקטואלית-מוסרית של הוונים, אינה אפיינית רק למחזיקי רעיון ה"דו-לאומיות", מ"ברית-שלום" ועד "השומר-הצעיר". אכן, תמיהה היא איך מתישבות עמדותיה האינטלקטואליות והמוסריות של המחברת עם קביעתה, סמוך מאד לכך, כי אפשר שצרת ה"סיכסוך" הארצישראלי היתה בתלות המוחלטת של הפלשתניאים במדינות הערביות, תלות שמנעה מן הישראלים אפשרות לכפות על

* Susan Lee Hattis, *The Bi-National Idea In Palestine During Mandatory Times*; Shikmona, 1970; 355 pp.